



Eerste Jacoba van Tongerenlezing
14 september 2018 in Keizersgrachtkerk
Protestantse Kerk Amsterdam

Désanne van Brederode

Morgen is het precies drie maanden geleden dat ik mocht spreken bij gelegenheid van het 50 jarig jubileum van het Titus Brandsma instituut, in de Stevenskerk in Nijmegen. Het was mijn laatste lezing voordat de zomer begon, en deze Jacoba van Tongerenlezing is de eerste na de zomer: maar pas toen ik ging zitten om te schrijven, drong tot me door hoe wonderlijk toevallig en symbolisch dit eigenlijk is. Twee Nederlandse verzetsmensen, de één man, katholiek priester, al bij leven een bekend figuur, wetenschapper, docent, publicist, mysticus, actief in grote delen van Nederland, van de provincie, en ten slotte gestorven, uitgeput, in Dachau. De ander: vrouw, Hervormd, als maatschappelijk werkster actief in de luwte, als verzetsvrouw helemaal anoniem, in het verborgene, maar wél in Amsterdam - en gestorven op 15 september 1967, verzwakt en eenzaam, in Bergen in Noord Holland.

Er een wedstrijdje van maken is welhaast pervers, maar toch: als het gaat om indrukwekkende verzetsdaden, doen beiden niet voor elkaar onder.

En dan is er nóg verschil tussen de twee. Een verschil dat weinig met henzelf, hun achtergrond, karakters en daden van doen heeft, maar alles met de buitenwereld en met wat heet 'receptie': naar Titus Brandsma worden al jaren studies verricht, er is bijzonder veel over hem bekend, er is dus zelfs een instituut naar hem vernoemd en dit bestaat al 50 jaar, hij is in 1985 zalig verklaard en een onderzoek om hem heilig te verklaren loopt nog, terwijl Jacoba's werk pas onlangs is 'ontdekt', na decennia stilte. Deels is dat te verklaren door de aard van hun verzetswerk: Brandsma waarschuwde, als redacteur en publicist, openlijk tegen rassenhaat en het nazisme en verwachtte dat katholieke media en instituties dit ook zouden doen, terwijl Van Tongeren, uit hoofde van haar functie, nu juist géén aandacht naar zich toe mocht trekken en zelfs bij de mensen in de ondergrondse Groep 2000 niet bekend mocht zijn. Maar dan nog is en blijft het vreemd dat Jacoba van Tongeren, zonder de zoektocht en inspanning van haar neef Paul, onopgemerkt zou zijn gebleven - terwijl ze na de oorlog toch veel over haar leven en werk heeft geschreven, en dagboekaantekeningen zorgvuldig heeft uitgewerkt. De dossiers stonden te verstoffen in de bibliotheek van de Vrijmetselaars, en de brieven die ze aan radiodominee Alje Klamer schreef, kwamen in de nalatenschap van de Hervormde Kerk terecht: in alle twee de gevallen gebeurde er niets mee.

Om terug te komen op Titus Brandsma: niet alleen bij de jubileumviering werd duidelijk dat mensen zich heel graag identificeren met hem, of beter gezegd: dat ze zich hem graag toe-eigenen. Natuurlijk komt dit door zijn emancipatoire én mystieke geschriften, en zijn morele nalatenschap, dat onverminderd eerbied afdwingt en tot reflectie stemt, ook over de actuele maatschappelijke en politieke kwesties van vandaag. Een katholiek die zich op welke manier dan ook bezighoudt met Brandsma, zegt daarmee echter ook heel veel over zichzelf en over het soort katholieken waartoe hij of zij zichzelf wil rekenen, en soms zelfs, afhankelijk van zijn gezichtspunt, iets over de koers waarvan

hij hoopt dat de kerk deze blijft of zal gaan varen. Ik wil nog niet zo ver gaan dat openlijke interesse in Brandsma bijdraagt aan een bepaald, gewenst imago, maar postuum belichaamt Brandsma wel de ideale katholiek – die mijlenver afstaat van misbruikschandalen, corruptie, leugenachtigheid, een doofpotcultuur en domhouderij van een slaafse massa; zaken die velen, en niet onterecht, met de Rooms katholieke kerk associëren. Door te zeggen ‘Hij was één van ons’, hoeven katholieken zich bovendien niet al te veel meer bezig te houden met de rol die de katholieke kerk over het geheel genomen in de Tweede Wereldoorlog heeft gespeeld én eerst al in het aanwakkeren, uitdragen, ondersteunen en passief in stand houden van antisemitisme.

‘Allemaal waar, en afschuwelijk, máár... Dezelfde kerk heeft ook mensen als Brandsma voortgebracht.’ Ik heb mezelf vaak op dergelijke ‘maren’ betrappt. Zij het niet met de naam Brandsma, maar met die van de protestant Bonhoeffer op het schild - en dan uiteraard niet om de katholieke kerk te verdedigen, maar het christelijke geloof, de christelijke navolging. Er zijn mensen die hetzelfde doen met Martin Luther King, of met bijvoorbeeld de Salvadoraanse bisschop Oscar Romero, die volgende maand, op 14 oktober, heilig wordt verklaard.

Voorbeeldfiguren in twee betekenissen: ze toonden hoe het geloof tot solidariteit, emancipatie, verzet en de roep om gerechtigheid aanzet en blijven daarin ook nu nog het naleven waard, én ze zijn een voorbeeld, of tegenvoorbeeld, bij alles wat er zo schandelijk mis is

Boegbeeld?

Het was me, als gezegd, bij het horen van het verhaal van Paul van Tongeren en het lezen van het boek over zijn tante, een raadsel is dat noch de Hervormde kerk, noch de Vrijmetselaars ook maar iets met de indrukwekkende nalatenschap van Jacoba van Tongeren hebben gedaan. Ze zou toch een prachtig boegbeeld zijn geweest. Een visitekaartje, een mascotte, een pronkstuk en de perfecte representant van de eigen groep en het eigen gedachtengoed. Of vergis ik me?

Daarbij wil ik overigens alvast de wens uitspreken dat Jacoba van Tongeren, nu alweer een paar jaar aan de vergetelheid ontruikt, niet alsnog een boegbeeld wordt, van welke club dan ook. Laat daar geen misverstanden over bestaan. Want hoezeer ze haar nieuwe bekendheid ook waard is, er lijkt vaak geen beter middel om iemands inspirerende kracht uit te schakelen, dan hem of haar op een sokkel te hijsen of als vlag op een modderschuit te planten. Kritiek, ook interne kritiek en zelfkritiek, zijn opeens minder nodig, met zekere fierheid durft men te stellen: ‘Kijk, dit zijn onze ideeën en idealen op hun best!’ en, misschien wel het ergste van alles: de held-uit-eigen-kring heeft al zo voorbeeldig vormgegeven aan de gemeenschappelijke *spirit*, dat volgende generaties nog wat op deze verdiensten kunnen teren, -het nobele licht straalt ook nog een beetje op hen af,- waardoor ze zelf niet meer de handen uit de mouwen hoeven te steken.

Ik vermoed dat het weerbarstige en soms voor anderen en haarzelf onaangenaam eerlijke karakter, waarbij ze de moed had om echt alleen te staan en nergens bij te horen, en te lijden aan gemaakte fouten (in plaats van haar verhalen mooi op te poetsen en er een punt achter te zetten, trots,) haar ook niet tot een makkelijke mascotte maken. Ze wist hoe het was om een vreemde te zijn, en was niet bang voor eenzaamheid. Waarheid en rechtvaardigheid gingen voor.

Tweedrachtig

Ik moest daarbij denken aan een passage in het evangelie van Mattheus die als volgt luidt: “ Meent niet, dat Ik gekomen ben, om vrede te brengen op de aarde; Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard. Want Ik ben gekomen, om den mens tweedrachtig te maken tegen zijn vader, en de dochter tegen haar moeder, en de schoondochter tegen haar schoonmoeder. En zij

zullen des mensen vijanden worden, die zijn huisgenoten zijn. Die vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig; en die zoon of dochter liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig. En die zijn kruis niet op zich neemt, en Mij navolgt, is Mijns niet waardig. Die zijn ziel vindt, zal dezelve verliezen; en die zijn ziel zal verloren hebben om Mijnentwil, zal dezelve vinden. Die u ontvangt, ontvangt Mij; en die Mij ontvangt, ontvangt Hem, Die Mij gezonden heeft. Die een profeet ontvangt in den naam eens profeten, zal het loon eens profeten ontvangen; en die een rechtvaardige ontvangt in den naam eens rechtvaardigen, zal het loon eens rechtvaardigen ontvangen. En zo wie een van deze kleinen te drinken geeft alleenlijk een beker koud water, in den naam eens discipels, voorwaar zeg Ik u, hij zal zijn loon geenszins verliezen.”

Toen ik die passage ooit zelf ontdekte, (want in de kerk had ik ‘em nooit gehoord), was ik behoorlijk geschokt. Ik meen dat ik een jaar of 15, 16 was en nog heilig geloofde in wat ik nu maar even de vredesbewegingen van de linkse kerk noem: ferm tegen wapens en kruisraketten, ferm tegen dictaturen en dictators, openlijk in de aanklacht tegen mensenrechtenschendingen, tegen racisme ver weg en dichtbij, tegen ongelijkheid en onderdrukking in meer algemene zin, en waar dit nodig was de mondigheid en de dialoog bevorderen. Gastvrijheid jegens (politieke) vluchtelingen – ook zo’n onderwerp. En onder dit alles stroomde niet enkel de geest van het evangelie, maar ook die van de verwerking, stap voor stap van de Tweede Wereldoorlog. In de jaren tachtig van de vorige eeuw dacht ik nog werkelijk dat het merendeel van de Nederlanders in de oorlog ‘goed’ was geweest, op een groep NSB’ers na. Het leek heel eenvoudig om, zeker waar het misdaden in het verleden betrof, of ver weg, het oordeel te vellen. Daarna was het eenvoudig: met andersdenkenden ging je maar liever niet te vaak om, tenzij het echt moest.

Een interessante paradox: het waren altijd de anderen met de grootste blinde vlek.

En precies hier tekende zich bij christenen iets wonderlijks af, dat misschien inherent is aan de dubbele boodschap in de bijbel: in de ene situatie werden vergevingsgezindheid en verzoening als kern van de boodschap aangemerkt, samen met het toekeren van de andere wang, en het liefhebben van verschoppelingen en misdadigers, zeker van degenen met berouw – waar men in een andere situatie een beroep deed op de moed van profeten en predikers om stevig op te staan tegen onrecht, kwaad aan het licht te brengen, aan de kaak te stellen en ferm te veroordelen. Er is een boektitel die in alle eenvoud heel precies raakt aan het probleem, u kent het vast, ook zonder het boek gelezen te hebben: *Verzet & Overgave*, van Dietrich Bonhoeffer. Waar komt het aan op verzet? Waar komt het aan op overgave, dus ook op de overgave van ons oordeel, aan God - en op het wankelen, steeds opnieuw te onderzoeken en te bevechten vertrouwen dat Hij beter weet wat nodig is, en op een andere manier situaties en harten peilt dan wij mensen dit doen?

Ook zonder zo’n concrete God aan te nemen: kunnen we als mensen leven met de relativering dat al ons kennen en al ons spreken altijd relatief is, nooit volledig, nooit volkomen, en dat er bovendien ervarings- en gevoelswaarheden naast elkaar kunnen bestaan?

Vrije wil of genade (wij zouden misschien zeggen: is geluk maakbaar, of moet je toevallig geluk hebben?): nog zo’n begrippenpaar waar die spanning zich laat voelen, en wat kies je dan? Voor het standpunt van Luther, of voor dat van Erasmus? Ik ben er na al die jaren nog niet uit en heb me daar niet bij neergelegd: ik hoop tegenwoordig vurig dat ik er ook aan het einde van mijn leven nog steeds niet uit zal zijn. Dat ik niet wil kiezen, is niet omdat ik van twee walletjes wil eten, net zoals het me uitkomt. Maar omdat ieder gebeurtenis, iedere situatie, weer om een andere keuze vraagt.

Weegschaal en zwaard

En die afweging kan ik alleen zelf maken. Daarbij is de passage uit Mattheus die ik zojuist voorlas soms tot steun geweest, of misschien moet ik zeggen: dat zwaard, dat Christus hier zegt te komen brengen. Het is een zwaard dat ik, net als de weegschaal van de genoemde afwegingen, associeer met Vrouwe Justitia – maar ook met afbeeldingen van de aartsengel Michaël.

Maar terwijl Vrouwe Justitia de zo noodzakelijke blinddoek om heeft, kijkt Michaël op veel iconen recht de wereld in. Moedig, onverschrokken, soms wat droevig, maar het is dan een vurige triestheid, melancholische choleriek.

In het Mattheusfragment is sprake van dramatische scheidingen binnen één familie, één clan – en ik zie daarin een oproep, een vraag: ‘Durf ik keuzes te maken, waarbij ik mijn fijne plaats in een groep verwanten, geestverwanten, zielsverwanten, voorgoed kan verspelen? Waarin ik niet meer aan mijn dierbaren kan uitleggen waarom ik doe wat ik meen te moeten doen? Durf ik me juist thuis ontheemd te voelen? Durf ik te verliezen, samen met de losers? Durf ik, als dat moet, zelfs de mooie, troostrijke perspectieven van mijn geloof in de waagschaal te stellen en me van God en iedereen verlaten te voelen? Kan ik de wanhoop en onzekerheid dragen, in het verborgene, zonder er een showtje van te maken, zonder stiekem te rekenen met complimenten of een beloning, desnoods na de dood? Kan ik in mijn eigen leven ook iets meedragen van het kruis van anderen, is daar nog plek voor op mijn schouders?’

Dat zwaard, dat is dus niet eens per se een zwaard dat nauwe banden tussen verwanten doorsnijdt, maar het is een zwaard dat ik in mijn binnenkamer moet hanteren, telkens waar het voornaamste motief van mijn handelen te maken heeft met een verlangen naar goedkeuring door en van een bepaalde groep, en door buitenstaanders. Dus: waar ik ook moet wegen. En inderdaad, dat geeft geen vrede. Maar precies dit leren leven met een bepaalde innerlijke, eenzame, pijnlijke helderheid, met deze onvrede, is de vrede van Christus. Dat steeds weer ingaan tot de diepte, de donkerte in jezelf, met wijdoopen ogen, en je blinde vlekken zien, en je lafheid, en je lautheid, en je verongelijkheid op al die momenten dat jij niet krijgt waar je recht op hebt – terwijl je bij de pijn en noden van anderen soms amper een voorstelling kunt maken.... Dat is de vrede: als je dat kunt waarnemen, worstelend en toch sterk, wakker, recht op en rustig vastberaden.

Ik heb vaak het idee dat de Islam wat dat aangaat een godsdienst is, die onze cultuur komt helpen, door zo helder te zijn over het belang van de grote Jihad. De innerlijke Jihad. Maar als er één spirituele stroming is die interessant gevonden wordt, dan is het het boeddhisme – dat soms toch ook met wegstijgen en een akelige gelijkmoedigheid te maken heeft – en uitgerekend de Islam heet het grote gevaar. Soms denk ik: we zijn zo bang voor de innerlijke Jihad, we onderdrukken het belang daarvan zo hardnekkig, dat het op een andere plaats uit de grond schiet in zijn perverse, onkruidachtige vorm: het terroristische, extremistische jihadisme.

En als we ons daarop concentreren, verontrust, angstig, dan leidt dit op zijn beurt weer handig af van de wandaden van de grootste massamoordenaars, die, behalve machtswellust, geen enkele godsdienst of ideologie nodig hebben om hun bloedbaden en mensenrechtenschendingen te legitimeren. Het probleem van deze tijd, van mondialisering dankzij digitalisering, is niet enkel het fenomeen ‘nepnieuws’. En ook niet alleen het gebruik van de aanduiding ‘nepnieuws’ voor berichten die wel degelijk op feiten zijn gebaseerd, maar die een politicus, een partij of regering niet uitkomen.

Wat is nieuws

Het grote probleem is de omloopsnelheid van nieuws, en het gewicht dat de ene kwestie wél krijgt,

en de andere niet of nauwelijks. De keuzes die redacties hierin maken, worden niet zelden ingegeven door oplage-, kijk- en luistercijfers, en door nauwkeuriger onderzoek naar de belangstelling, de wensen en het gedrag van de nieuwsconsument. Wie vindt hij geloofwaardig, welke mening zorgt voor reuring? En dan zij er nog de weglatingen, al dan niet opzettelijk. En redacteurs kunnen zeggen: 'Wij vinden het zelf ook jammer, maar zo wil het publiek het.'

Timing, ook zo iets. Neem nu de aandacht die er de afgelopen week, in drie opeenvolgende uitzendingen van de actualiteitenrubriek *Nieuwsuur* en in het dagblad *Trouw* was, voor de geheime Nederlandse, non-letale steun aan oppositiegroepen in Syrië. Goed dat het onderzocht wordt en aan de kaak wordt gesteld. Maar de berichten versterkten het beeld dat toch al bij velen leeft, namelijk, dat de Nederlandse regering toch nog altijd het moslimterrorisme onderschat. In deze berichten voert verontwaardiging over de eigen, Nederlandse vuile handen de boventoon, en de angst voor terreur alhier. Geen woord over de drie miljoen mensen die in de val van Idlib zijn opgesloten en ieder moment voor de ogen van de gehele wereld zouden kunnen worden afgeslacht door het Assadregime en haar bondgenoten. Geen woord over de aangekondigde terugtrekking van steun aan de White Helmets, die toch hard nodig blijven. Islamitische wandaden gaan vóór.

Zoiets heeft effect op de vele Syriërs in Nederland, die naast hun integratiepogingen ook vaak leven met trauma's van de dictatuur en de oorlog. Iemand die hooguit zijn verhaal mocht doen als vluchteling, dus niet eens als dissident, hupverlener en ervaringsdeskundige, kan nu worden bejegend als potentieel gevaar. Terwijl hij nota bene zelf slachtoffer is, en met veel pijn en moeite de ellende en de martelingen heeft ontvlucht en de beelden niet alleen nog levendig op zijn netvlies staan, maar hij ook steeds weer nieuwe beelden ziet, vers van het slagveld of uit de kampen, verstuurd door vrienden en verwanten. En dan merkt zo iemand in zijn nieuwe land dat een bericht over de door het Assad-regime openbaar gemaakte dodenlijsten nu alweer teniet gedaan dreigt te worden door zogenaamd heftiger nieuws. Zoals hij al eerder mocht merken dat er altijd weer journalisten en politici zijn die christelijke Syriërs en in Syrië woonachtige, westerse christenen kritiekloos aan het woord lieten over de manier waarop Assad al jaren religieuze minderheden beschermde, en dat al het andere fake-nieuws en propaganda is... 'Die mensen, paters, nonnen, zijn ten minste geloofwaardig.'

Tafelzilver

Na de Tweede Wereldoorlog, na de Shoah, kwamen er veel verhalen van verzetshelden, van grote en kleine verzetsdaden. Inmiddels weten we ook meer over de vele vormen van meebuigen, collaboratie, verraad en profiteursgedrag. Ik vraag me rond 4 mei nog wel eens af hoeveel oude mensen in hun keukenlade nog tafelzilver hebben liggen dat ze ooit uit de lade van hun net gedeporteerde burens hebben gegrist, terwijl ze wel met tranen in hun ogen 2 minuten stil zijn. Dat is misschien menselijk, en vraagt een zekere mildheid.

De manier waarop de weinige joden die terugkwamen uit de kampen door hun land- stad- en buurtgenoten zijn behandeld, is echter niet iets waar je zo eenvoudig overheen kunt stappen, dunkt me. Het was een heel vroege, passieve vorm van Holocaust-ontkenning, zou je tegenwoordig kunnen zeggen. En die zijn mensen later gaan compenseren door, terecht, heel alert te zijn op alles wat daar naar neigt, of anders wel naar antisemitisme. Kritiek op Israël kan hierdoor al worden uitgelegd als antisemitisme, maar het oppoetsen van de eigen geschiedenis is ook een strategie. Terwijl er terecht steeds meer aandacht is voor de uitdrukkelijk kwalijke antisemitische tendensen in het werk van Maarten Luther, en nu ook in dat van Erasmus, durven ook steeds meer politici in Europa en in

Nederland te beweren dat onze vrije, seculiere, democratische, tolerante en op vooruitgang gerichte samenlevingen joods-christelijke fundamenteen heeft. De samentrekking is hoogst curieus, gelet op het gegeven dat het christendom eeuwenlang dé voedingsbodem was voor een anti-joodse denkwijze én praktijk: bij pogroms speelden kerken de hoofdrol. De schuld lijkt enkel weg te wassen door nu dus in te zetten op een dusdanige identificatie van het geslachtofferde volk, dat men het soms voorstelt alsof christenen in Islamitische gebieden de nieuwe joden zijn. (De omgang met Palestijnse christenen is weer een heel ander verhaal...) Hierdoor mogen hun bedreigers worden gezien als de nieuwe, gevaarlijke nazi's, en mogen degenen die hen bevechten worden gezien als redders – als de nieuwe geallieerden. Een recycling van de geschiedenis, een variatie op thema's en motieven, anders, maar bekend genoeg om eenvoudig in het oor te liggen en in slaap te zingen. Assad is een havik en geen vredesduif, dat erkent iedereen – maar hij zorgt in ieder geval voor stabiliteit en veiligheid voor minderheden, terwijl IS bezig is aan een genocide op met name christenen en andere religieuze minderheden. Dat IS mede dankzij Assad bestaat, wordt in deze uitspraak vergeten, evenals het feit dat IS minstens zoveel gematigde moslims heeft vermoord en nog vermoordt en zich echt niet exclusief op christenen richt, en het belangrijkste feit: dat IS zelfs op haar hoogtepunt, in 2014, minder slachtoffers maakte dan het Assadregime tijdens diezelfde periode en ervoor en erna. Nogmaals, daarmee zeg ik niet dat wat IS doet niet afschuwelijk is, en barbaars, en ook niet dat wat minder extreme groepen maar vrijuit moeten kunnen gaan. Maar door aldoor dit verhaal volop ruimte te geven, in de politiek, in de media, en bij bijeenkomsten van mensen die dolgraag het goede doen voor slachtoffers ver weg, (zeker voor slachtoffers met wie ze zich bijvoorbeeld op grond van geloof kunnen identificeren) verdwijnt het andere verhaal naar de achtergrond.

En kijk, degenen die altijd hebben beweerd dat het voor Syrië beter zou zijn als dictator Assad aanbleef en hem steeds het voordeel van de twijfel gunden, kunnen zichzelf straks misschien wel de ware verzetshelden wanen. Ze betoonden zich ook bij openlijke protesten tegen bijvoorbeeld gifgasaanvallen christelijk, of anders wel zeer vredelievend en beschaafd: 'Klaag Assad nou eens niet zo fanatiek aan: alles wat er in deze chaotische oorlog met zoveel strijdende partijen gebeurt is verschrikkelijk... Zie je niet in dat vergeving van belang is? Mensen moeten toch samen verder? Richt je op verzoening en blijf niet zo kwaad!'

Maar daar is toch echt eerst berouw voor nodig. Bovendien kan vergeving door niet-slachtoffers erg goedkoop worden, gericht op het eigen goede gevoel of dat van de eigen sympathieke groep.

Eén uur waken?

Jacoba van Tongeren wist het al en anders bleek het in de vele stille jaren na de oorlog en na haar sterven wel: vreedzaam verzet is niet een typisch lief, ruimhartig christelijk 'ding', en het is ook niet per se iets van zachte vrouwelijke krachten.

Het is iets wat je doet omdat je simpelweg vindt dat het moet. Je houdt er geen heldenverhaal aan over, geen eer, en erger nog: zelfs als de klus voltooid lijkt, kun je geplaagd worden door twijfels, door fouten, door verkeerde inschattingen, of eronder gebukt gaan dat anderen de feiten zó draaien dat zijzelf de grote sterren zijn, de morele voorbeelden, de inspirators, ook voor de generaties na hen – volmaakt in aandoenlijke onvolmaaktheid, maar met de brandschone handen waar we soms zoveel meer verzot op zijn dan op de vrijheid van de ander, zeker als die met die vrijheid iets anders doet dan we hadden gehoopt.

Ik hoop van harte, met u, dat Jacoba van Tongeren het loon der rechtvaardigen ontvangt – in het

hiernamaals, maar ook hier, nu, door u en mij. En wil daartoe nog één gedachte meegeven.

Stel u voor, dat het Nieuwe Testament niet zou zijn geëindigd met kruisdood en opstanding, met Saulus die op weg naar Damascus Paulus was geworden en het christendom zou brengen, met de Apocalyps en het nieuwe Jeruzalem... Maar met die scène na het avondmaal, in de hof van Olijven, waarin Jezus toch weer twijfelde en wanhoopte na de serene berusting van een paar uur eerder, en vroeg of de beker aan hem voorbij mocht gaan... Stel dat het verhaal, het boek was geëindigd met die vraag: 'Kunnen jullie dan niet één uur met mij waken?' Wat zou er dan van christenen zijn geworden? Zouden er überhaupt christenen hebben bestaan?

Lezen we niet veel te vaak over deze passage heen, omdat we wat ervoor kwam, en wat erna kwam spannender vinden? De *good guys*, de *bad guys*, ze zijn allemaal aan te wijzen, ook nog in het hier en nu. Maar hier zitten een handjevol leerlingen die net door Jezus vrienden zijn genoemd, wier voeten hij heeft gewassen, die hij symbolisch van zichzelf te eten en te drinken heeft gegeven... En deze kelk van smart moet hij alleen drinken, want zij zijn in slaap gevallen.

Nog nooit was een tijdsgewricht zo wakker. Een economie met 24 uur, waarin het nieuws en de opinies ook 24 door kunnen gaan, en de discussies, en we tegelijkertijd in een soort bubbels leven die uitnodigen tot een soort verbale stammenstrijd omwille van het eigen gelijk. Vaak over de hoofden van slachtoffers heen.

Hun stem vernemen we zelden. Of die is al gedood voor deze heeft kunnen klinken, stamelen desnoods. Verzet is wellicht een vorm van waken. Wakker zijn. Present zijn. En trouw blijven aan weegschaal en zwaard, in de verscheurdheid, en eventueel met wroeging waar je tekort bent geschoten, een verkeerde inschatting hebt gemaakt en misschien toch een paar vingers hebt vuil gemaakt. Maar als je vraagt om water, is dat niet om ze schoon te wassen en de publieke opinie te laten bepalen wie er vrijuit gaat en wie er gestraft moet worden, maar om er voor de rechtvaardigen te zijn die dorst hebben. Zelfs als ze niet meer leven en niemand hun namen weet.

Wat dat aangaat speelt verzet zich altijd af in een soort nacht, in de donkerte, de diepte, de vertwijfeling, en is er nooit eer aan te behalen. Het koninkrijk van het verzet wordt bevolkt door mensen die, als het erop aankomt, nergens bij horen of willen horen, die eenzaam durven zijn en een zintuig hebben voor de eenzaamheid en verlatenheid van anderen, en die niet malen om hun imago, om een mooie scoop of mooi achteraf verhaal, of een goede uitkomst of beloning.

Verzet begint met een vraag, dichtte Remco Campert. Dat is waar. Met een voorzichtige vraag, die niet van deze overbelichte, schreeuwerige wereld lijkt. En ja, daarna de vraag aan een ander stellen. Maar dat kan pas, als je jezelf wilt blijven leren om tussen alle antwoorden en meningen, vragen te blijven horen en nodig durven zijn. Ook of juist in andere talen dan die van jezelf.

Amsterdam 14-9-2018, Désanne van Brederode.